

חספוסים בכתוב: שמואל א י"ז

רחלה דרור

הקדמה

חספוס בכתוב, או בכינויו המוכר יותר קושי בכתוב, הינו חריגה מן המרקם האחיד של הסיפור, משל יד זרה נגעה בו והותירה חותמה; כמוהו כצרימה קלה בנעימת השיר. לעיתים הוא בולט ולעיתים הוא מרומז, נחבא ביריעת הסיפור עד שכמעט ואינו מורגש. במאמר נעסוק בשני חספוסים העולים מפרק י"ז בשמואל ב': מי הרג את גלית, ומתי נפגשו שאול ודוד.

אותה גברת בשינוי אדרת

נניח שנתבקשת לכתוב חיבור על המשוררת רחל תוך הסתמכות על כמה מקורות-עזר. לאחר קריאה ועיון במקורות שלפניך, נטלת מהם פרטים שונים וכתבת סיפור משלך על רחל. אמנם לא המצאת דבר, ואת המידע לקחת מדברי כותבים שקדמו לך; ובכל זאת יצרת סיפור חדש, פרי עטך להתהלל. אם תעיין בחיבוריהם של חבריך לכיתה סביר להניח שתמצא דמיון בולט לחיבורך (שהרי קורות רחל ופועלה אינם משתנים משמעותית ממקור למקור); אך בחינה מדוקדקת יותר של סיפורי חבריך תגלה לך את ההבדלים ביניהם: יש מי שיספר יותר על מצוקותיה, אחר ימנה את כל מקומות מגוריה, שלישי יציין בשמם רבים משיריה, ורביעי יצטט אחד מהם וינתחו. האם הבדלים אלה "מספרים" לך משהו על כותבי "סיפורי רחל" השונים? בוודאי! **השוני הוא העיקר**, משום שיש בו כדי להעיד על כותבו - על דעותיו ורגשותיו, השקפת עולמו ומטרת סיפורו.

כך הסופר המקראי. בבואו לספר את סיפורו הוא נעזר בסיפורים שכתבו אחרים לפניו. מתוך המקורות שעמדו לפניו הוא בורר את הפרטים שיתאימו לתפיסתו, מעבד ומשפץ אותם בהתאם למגמתו, וכותב **סיפור אחר**, המשקף **מטרה-מגמה מסוימת**.

מה לי ולך, חספוס?

חספוס הוא כמו סוד - מעניין ומסקרן ומעורר מחשבה. כדאי וחשוב לזהותו, משום שהוא טומן בחובו מידע סמוי שממש קורא לנו לגלותו. ומה נגלה? נבין את עמדתו ומגמתו, ואת תפיסת עולמו של הכותב. נדגים דברינו: בשמ"א, י"ז, 54 נאמר: וַיִּקַּח דָּוִד אֶת-רֹאשׁ הַפְּלִשְׁתִּי, וַיֵּבְאֵהוּ יְרוּשָׁלַם; וְאֶת-כְּלָיו, שָׁם בְּאֶהְלוֹ. מה תמוה כאן? כמו בתמונה משהו כאן לא מתאים – נרות על רגלי ברווז? וירושלים בימי

נעוריו של דוד? גלית וירושלים? וכי לא ידע המספר כי ירושלים טרם נכבשה, ו/או לא היתה בירתו של שאול המלך? ידע גם ידע! אלא שבכתבו את סיפורו נטל ממקורות שונים, וכנראה ביקש לקשור את ירושלים אל דוד ומעשה גבורתו.

סיפורי התנ"ך נכתבו כיצירה מתמשכת לאורך דורות. רבים הכותבים, דעותיהם מגוונות ומטרותיהם שונות; וכולם כתבו ועיבדו וגרעו והוסיפו, עד להתגבשות הטקסט האחרונה ולהתקדשות הנוסח.

מי הרג את גלית?

איזו שאלה?! דוד, כמובן. פרק י"ז בשמואל א' מגולל באריכות את סיפור הריגת דוד את גלית: וַיִּחַזַק דָּוִד מִן-הַפְּלִשְׁתִּי בְקָלֶעַ וּבְאַבְן, וַיַּךְ אֶת-הַפְּלִשְׁתִּי וַיְמַתֵּהוּ; וַחֲרַב, אֵין בְּיַד-דָּוִד. (פס' 50). כך מעידים דברי אחימלך הכהן מנוב אל דוד: וַיֹּאמֶר הַכֹּהֵן, חָרַב גְּלִית הַפְּלִשְׁתִּי אֲשֶׁר-הִכִּיתָ בְּעַמְקֵי הָאֲלֵה... (שמ"א, כ"א, 10). וכך עולה גם מדברי יהונתן בדברו על לב אביו המבקש את נפש דוד: וַיֵּשֶׁם אֶת-נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ וַיַּךְ אֶת-הַפְּלִשְׁתִּי... (י"ט 5). כל כך השתרשה המסורת על דוד ההורג את גלית, שלהקת כוורת אף חיברה על המאורע שיר¹.

ובכל זאת נשאל - האם יש מי שסבור אחרת? יש ויש. מחבר הסיפור בשמ"ב, כ"א, שמספר על סדרת קרבות שניהלו דוד וגיבוריו נגד הפלשתים: ... וַיַּךְ אֶלְחָנָן בֶּן-יַעֲרִי אֶרְגִּים בַּיַּת הַלְחָמִי, אֶת גְּלִית הַגִּתִּי... (19).

זהו חספוס מאד בוטה. זהו חספוס כה מובהק שלמעשה הוא סתירה. חספוס כזה מעורר שאלה: היה או לא היה ניצחון דוד על גלית? האם זהו סיפור היסטורי או סיפור אגדה?
סופר דבה"י (המאוחר לשמואל) חש בחספוס ומיהר לתקנו לבל תיפגם דמות דוד: ... וַיַּךְ אֶלְחָנָן בֶּן-יַעֲרִי (יעיר), אֶת-לְחָמִי אַחִי גְלִית הַגִּתִּי (דבה"א, כ', 5) - על-ידי הוספת מילה החליק את החספוס, וכך אנו עדים לפרשנות פנים-מקראית.

אתנחתא קומית

נניח ששמעת בדיחה טובה, ואתה רוצה להצחיק בה את חבריך. אלא ששמו של מושא הבדיחה כשמך - דן, ואם תספר את הבדיחה כלשונה, בדיוק ככפי ששמעת אותה, עלולים חבריך להסב אותה עליך... כיצד תיהנה משני העולמות? גם תשעשע את חבריך וגם תמנע שעשוע על חשבונך?

¹ קישור לשיר - <http://www.youtube.com/watch?v=YoU6mpSxHQA>

קישור למילות השיר - <http://shironet.mako.co.il/artist?type=lyrics&lang=1&prfid=563&wrkid=813>

מה תעשה? - תוכל להשמיט מן הבדיחה את השם דן.

- תוכל לשנות את השם דן לשם אחר.

- תוכל להוסיף לשם דן פרט כלשהו: ע+דן = עדן, או: דן+יאל = דניאל.

מה עשית? - לא שינית את מהות הבדיחה, לא פגמת בהומור, לא שיקרת ולא זייפת;

פשוט סיפרת בדיחה טובה תוך שינוי קל שהתאים לדעתך ולצרכיך.

מסקנה: השתמשת בפרטים בגמישות.

וכך עשה סופר דברי הימים לסיפור דוד וגלית - **עיצוב-שינוי פרטי הסיפור כדי להתאימו להשקפתו על דוד.**

דוד וגלית - אגדה שהיתה באמת

פרשנים וחוקרים רבים עסקו בשאלת דוד וגלית - האם זהו סיפור היסטורי או סיפור אגדה?

- רש"י, תרגום יונתן ואחרים זיהו את אלחנן עם דוד - אלחנן שם הולדת ודוד כינוי. הבעיה היא שאין עדות לכך בכתוב. היו שהציעו את השם "גלית" כשם כללי לגיבורים פלשתיים, או שהיו שני אנשים שנקראו בשם זה. ונראה שגם אלה פתרונות דחוקים. אין בידינו הוכחה ש"גלית" הוא שם לגיבור פלישתי, וכמה גיבורים מגת ענקיים למדי בשם גלית היו?

- ליוור סבור כי היתה מסורת קדומה שסיפרה על אלחנן, מגיבורי דוד, שהרג את גלית, וסופר מאוחר ייחס אותה לדוד. הוא מסתמך על היסוד הסיפורי האגדי - נער קטן גובר על ענק בלתי מנוצח. סיפור זה משרת את הסיפורים אשר מגמתם האדרת דמותו של דוד. אם כך, לדעת ליוור, אין ערך היסטורי לסיפור שבפרק י"ז.

- לעומתו, סגל מתייחס לפרק י"ז כסיפור היסטורי, אף ש"נתנסח בצורה רומנטית על מעשי פלאים כמו מעשה הדב והארי ואופן הריגת גלית"². הוא מבסס דבריו על איזכור חרב גלית השמורה בנוב, ועל דברי יהונתן לאביו. לדעתו אירוע זה מסביר את אהבת העם לצעיר האלמוני מפשוטי העם: "רק גבורה עילאית ויוצאת דופן יכולה לשלהב עם שלם ולהשפיע באופן כה גורף... ולעשות את דוד הקטן לגיבור לאומי רומנטי". פרט סיפורי אחד בלבד איננו היסטורי - שמו של הפלשתי. והראייה: 27 פעמים הוא נקרא "הפלשתי" (בפרק י"ז) ורק פעמיים נזכר כ"גלית שמו, מגת" (פס' 4, 23). מכאן מסיק סגל כי הסיפור בפרק י"ז מקורי ואחיד, והחריגה (שם הפלשתי) חייבת להיות פרי עטו של סופר מאוחר. העדר שם הפלשתי בסיפור המקורי ניתן להסבר ע"י זה ששמו היה ידוע, או שנשתכח עד לזמן כתיבת הסיפור, או משום הנוהג לייחס נצחונות חשובים שנחלו גיבורי המלך למלכם, שבפקודתו יצאו לקרב.³

---

² האבן טבעה במצחו של גלית לאחר שחדרה בעד כובע הנחושת שלראשו!
³ או הסברו של קויפמן: דוד הרג גיבור פלשתי, ולא את גלית. והראייה, גלית מעיד על עצמו הלא אֲנִי הַפְּלִשְׁתִּי (י"ז 8); נראה ששמו

אינו נזכר משום שהיה בעל מוניטין ושמו שגור בפי כל. (בדומה לכינוי ירושלים "העיר הזאת", במל"ב, י"ט, 32-34).

נוסיף ונאמר, שחפוס נוסף מצוי בסיפור על דוד שמצא מקלט בגת בבורחו מפני שאול (שמ"א, כ"א, 11). לא סביר שבגת שיבחו את מי שהרג גיבור בן עירם, ושהמלך כרת עם דוד ברית וחשב עליו טובות כִּי-יִשָּׂר אֶתָּה וְטוֹב בְּעֵינַי (כ"ט 6).

לסיכום: ראינו שתי גישות שונות לסיפור דוד וגלית - לפי האחת הסיפור מהימן, ואילו האחרת מטילה בו ספק. יחד עם זאת, כל המפרשים תמימי דעים בעניין גבורתו של דוד, שהיתה לסמל לדורות, וחד-היא אם הרג את גלית או פלשתי אחר. וכיצד מגיעים למסקנה כזו? כזכור לנו, השוני הוא העיקר והוא מעיד על **השקפת ומגמת המחבר.**

כבר רש"י הבחין במגמת האידיאליזציה של דוד המשתקפת בספר דבה"י⁴: "וכאשר בא לספר מעשה דוד אינו מספר זולתו אלא גבורתו וגדולתו". סופר דבה"י, שהוא אוהד שרוף של דוד, ממש מתעקש לייחס לדוד את הריגת גלית, ולכן ייחס לאלחנן את הריגת אחיו של גלית.

אז מה למדנו?

מהן עמדותינו לגבי מציאת חפוסים בכתוב? במילים אחרות – מה עושה לנו חפוס בכתוב? לחלק מתלמידינו סתירות מסוג זה אינן קלות. בתנ"ך יש סתירה?! ספר אחד סותר אחר ובא ספר שלישי ומתקנה?!

יש שיתייחסו לתופעה ספרותית זו כעדות למסורות השונות שבמקרא ולמגמות השונות של המחברים המגוונים של ספריו. השקפה זו אינה מערערת עבורם אמונות יסוד והשקפות עולם שעל ברכיהן גדלו. אולם יש שיחפשו את הפתרונות המותירים את התנ"ך בעל אחידות מסוימת וללא שכבות של מחברים ומגמות. מחובתנו לכבד עמדה זו ולהציג את הפתרונות השונים, מפי פרשנים שונים בעלי מגמות שונות. נאפשר ללומד, להרחיב את השכלתו, להכיר בקשיים ובחפוסים שהסיפור מעורר. נביא בפניו, כחלק מהרחבת השכלתו, ביאורים שונים לתירוץ החפוס. התלמיד יבחר מהו הפירוש הנכון והטוב בעיניו ויתבקש לנמק את עמדתו, תוך שהוא מודע להנחות היסוד הקודמות (והלגימרי לגיטימיות) שמנחות אותו בהעדפותיו.

שיחה על יחסינו למקרא, לקשיים שהוא מעלה ולבחירות של הפירושים שאנו לומדים – חשובה בגיבוש זהותם ועמדותיהם של לומדי המקרא.

יש חפוסים שקריאה קשובה ומדויקת תגלה, גם ללא שיטוט ברחבי התנ"ך. חפוסים מסוג זה נציג בדוגמה הבאה, אף היא עולה מלימוד שמ"א י"ז.

והנה עוד חפוס: מתי נפגשו דוד ושאול?

מבוא

⁴ השמטת סיפורים: דוד ובת-שבע, חורבן הממלכה הצפונית שמרדה בבית-דוד ועוד.

נסיבות פגישתם הראשונה של דוד ושאול מובאות בגירסאות שונות בפרקים ט"ז 14-23, י"ז 31-39, 55-58. הפרטים הסותרים וקו-הזמן שהם מתווים מעוררים שאלות רבות. כתוצאה מכך נוצרים בכתוב חספוסים; חלקם בולטים וסותרים כתוב אחר, ויש והם בגדר חספוסון - חספוס עדין שאינו גורם לסתירה משמעותית בכתוב, ובכל זאת מסקרן ומעורר תהייה.

נדגים דברינו:

היכן מתגורר דוד? מסופר בפרק ט"ז, שדוד פגש לראשונה את שאול בבואו לנגן לו ולהרגיע את הרוח הרעה שביעתתו. רווחתו הרבה של שאול כתוצאה מניגונו מתבטאת ביחסו לדוד: **וַיֵּאָהֲבֵהוּ מְאֹד, וַיְהִי-לוֹ נָשָׂא כָלִים** (ט"ז 21). שאול אף מבקש מישי שיתיר לבנו להישאר בארמון ולשרת את המלך בכל עת. **וַיִּשְׁלַח שָׂאוֹל, אֶל-יֹשִׁי לְאֹמֶר: יַעֲמַד-נָא דָּוִד לְפָנַי, כִּי-מִצָּא חַן בְּעֵינַי. וְהָיָה, בְּהִיּוֹת רוּחַ-אֱלֹהִים אֶל-שָׂאוֹל, וְלָקַח דָּוִד אֶת-הַכֶּנֶּזֶר, וַיִּגַּן בְּיָדוֹ; וַרוּחַ לְשָׂאוֹל וְטוֹב לוֹ, וְסָרָה מֵעָלָיו רוּחַ הָרָעָה** (22-23). הגיוני שדוד נשאר לגור בארמון (מי יעז לסרב למלך?). אולם בשמ"א י"ז אנו קוראים שדוד נמצא בביתו ולא בארמון המלך: **וַיֹּאמֶר יֹשִׁי לְדָוִד בְּנוֹ קַח-נָא לְאַחֶיךָ אֵיפֶת הַקְּלִיא הַזֶּה וְעֲשֵׂרָה לֶחֶם הַזֶּה וְהֵרֵץ הַמִּחְנֶה לְאַחֶיךָ** (י"ז 17) ואם כן - איך שלחו אביו מביתו אל שדה הקרב לדרוש בשלום אחיו? משהו כאן לא מסתדר! זאת ועוד, דוד מוצג כאן שוב כאילו לא שמענו על בחירתו ומשיחתו ע"י שמואל בפרק הקודם: **וְדָוִד בֶּן-אִישׁ אֶפְרַתִּי הַזֶּה מִבֵּית לָחֶם יְהוּדָה וְשָׁמוּ יֹשִׁי וְלוֹ שְׁמֹנֶה בָּנִים וְהָאִישׁ בְּיָמָיו שָׂאוֹל זָקֵן בָּא בְּאַנְשִׁים** (12). מטבענו, אי-סדר מפריע לנו, ואנו שואפים לתקנו.

מחבר הסיפור שבפרק י"ז (שנסמך על מקורות שקדמו לו) חש בחספוס ומיהר להחליקו על ידי **תוספת** קטנה: **וְדָוִד הָלַךְ וְשָׁב, מֵעַל שָׂאוֹל, לְרַעוֹת אֶת-צֹאן אָבִיו, בֵּית-לָחֶם** (י"ז 15). הוא הקדים וציין כי דוד שהה בארמון המלך ובבית אביו לסירוגין.

עבור המבקשים לראות במקרא חספוסים מדומים בלבד, נוכל להציע כי זהו פיתרון אמיתי. כלומר בעת שלום כשישב המלך בארמונו דוד שירת אותו. עם היציאה לקרב דוד לא הצטרף למלחמה ונמצא בארמון לשרת את המלך כשהיה שב מהקרבות. לכן לעיתים היה בארמון ובעיצומה של המלחמה עם הפלישתים היה בבית לחם בבית אביו.

אולם גם כאן יש קושי -

דוד איש מלחמה או רועה צאן? דוד מתואר ע"י עבדי שאול כ**אִישׁ מְלַחְמָה** (ט"ז 18). אולם מסיפור ברירתו מבין אחיו אנו שומעים כי דוד נער צעיר רועה צאן - היכן ומתי למד להיות חייל מקצועי? ואם הוא לוחם מיומן, מדוע לא יצא לשדה הקרב עם אחיו אלא הופקד על צאן אביו? ואם יש בידו כדי לתרום למאמץ המלחמה, בוודאי נתהה לפשר נזיפת אחיו על בואו ל**מַעַן רְאוֹת הַמְּלַחְמָה**. ואיך נתמודד עם

דוד המעיד על עצמו לא אוכל ללכת באֵלֶה, כִּי לֹא נִסִּיתִי (י"ז 38) בעומדו עמוס לעיפה בציוד הצבאי של שאול? נוכל להתעלם, כשם שעשה בעל פרק י"ז, או שנוכל לייחס מגמתיות למחבר פרק ט"ז: הכתוב מציין את מגוון כישורי דוד, העכשוויים והעתידיים, ללמדנו כי הוא-הוא המחליף המלך הראוי. הסופר אוהב את דוד, תומך נלהב המפליג בשבחו. שבחו כנער צעיר מאד ושבחו כדוד המלך שיהיה מוכר בעתיד כמביס את אויבי ישראל. וזה אך טבעי, והרי גם אנו נוהגים כך באהובי ליבנו - תמיד נציג אותם באור חיובי, ובכל הזדמנות נהללם ונשבחם.

זהו פיתרון יפה, אך מה נעשה עם החספוס הבא?

בן מי אתה, הנער?

פרק י"ז ממשיך בסיפור עלילות דוד - נצחונו המיתולוגי על גלית. בסוף הסיפור (פס' 55-58) אנו מופתעים מאד לשמוע ששאול אינו מכיר את דוד. הכיכד אינו מכיר את הנער האהוב עליו שכה היטיב עם נפשו הסוערת!?

יש מי שתולה את חוסר הזיהוי במרחק שהיה ביניהם, וְכִרְאוֹת שְׂאוּל אֶת-דָּוִד, יֵצֵא לְקִרְאוֹת הַפְּלִשְׁתִּי, אָמַר אֶל-אַבְנֵר שֶׁר הַצָּבָא, בֶּן-מִי-זֶה הַנֶּעַר אַבְנֵר; וַיֹּאמֶר אַבְנֵר, חִי-נִפְשָׁךְ הַמֶּלֶךְ אִם-יִדְעָתִי (55); ואולי מסיבה זו גם אבנר אינו מזהה את דוד. אלא שהסבר זה אינו עומד מול פס' 57, כששאול פוגש את דוד מקרוב ושואלו בֶּן-מִי אַתָּה הַנֶּעַר? (58). והרי רק פרק אחד קודם שלח שאול לישי אבי דוד וביקש ממנו ש"ישאיל" לו את בנו: וַיִּשְׁלַח שְׂאוּל מְלָאכִים אֶל-יִשָּׁי וַיֹּאמֶר שְׁלַחָה אֵלַי אֶת-דָּוִד בְּנֶךְ אֲשֶׁר בְּצֵאן (ט"ז 19).

על פי הסבר אחד באותה שעה ביעתה רוח רעה את שאול, ועל כן לא הכיר את דוד. אך גם הסבר זה אינו מניח את הדעת, כי הוא מתעלם מכך שאף אבנר לא הכיר את דוד. פס' 31-39 מסבכים אותנו עוד יותר: כשהובא דוד אל שאול (בעקבות דברי דוד במחנה ישראל, פס' 26-27) מתפתחת ביניהם שיחה ממושכת בעניין הקרב הצפוי נגד גלית. בוודאי זה הרגע המתאים לשני זרים לערוך היכרות, אלא אם כן הם כבר מכירים זה את זה. אם כך, נוכל להסיק כי שאול יודע מיהו המתייצב מול גלית, או שמלכתחילה דוד נמצא עם שאול ואנשיו בשדה הקרב. אבל אז שוב נתהה על שאלת שאול "מי אתה?" (שאלה החוזרת פעמיים, לפני ואחרי הקרב).

יישור הדורין

תרגום השבעים השמיט את כל הכתוב בפרקים י"ז 12-33, 51 - י"ח 6, וכך יישב את הסתירות ביחס לפרק ט"ז.

י' קיל, הסבור כי בפרק י"ז מובאת הגירסא הקדומה יותר, טוען כי תה"ש נהג כפרשן; א' רופא חולק על כך בטענה שאקטיביזם פרשני אינו ממנהגו של השבעים. כרוב החוקרים גם סגל סבור כי ספר שמואל

הוא פרי עטם של מחברים שונים, שנשענו על מספר מקורות קדומים. לטענתו רוב הכתוב בפרק י"ז הינו אגדה מגמתית, שנתחבה לסיפור קורות דוד בשלב מאוחר.

ומה עשויה להיות מגמתה של תחיבה זו? איזו מטרה היא משרתת?

1. רק בגלל הרוח

לפי סגל המגמה היא ליצור קשר רעיוני ולשוני בין סיפורי פרקים ט"ז-י"ז, וזה נעשה באמצעות ה**רוח** - ללמדנו כי מרגע שנמשח דוד נחה עליו רוח ה', זו שסרה מעם שאול ופינתה מקומה לרוח רעה. גם קויפמן מוצא ב"רוח" גורם מקשר בין שני הפרקים: "יד נעלמה כאילו יוצרת ביניהם שותפות בשפע הרוח, ומעברו מזה אל זה"⁵. סופר שמטרתו להעמיד את רוח ה' במרכז הסיפור יציג בפני הקורא את שאול שרוח ה' נטשה אותו ואת דוד שרוח ה' שורה עליו; ולשם כך סיפר על פגישתם (שאף מצביעה על מי שרוח ה' איתו). אולי נוכל לראות חיזוק למגמה זו על-ידי קריאה רצופה של כל ביטויי "רוח אלהים": וּתְצַלַח רוּחַ-ה' אֶל-דָּוִד, מֵהַיּוֹם הַהוּא וּמְעַלָּה (ט"ז 13); וְרוּחַ ה' סָרָה, מֵעַם שָׂאוֹל; וּבְעַתְּתוֹ רוּחַ-רָעָה, מֵאֵת ה' (ט"ז 14); ... רוּחַ-אֱלֹהִים רָעָה, מִבְּעַתְּתָהּ... וְהָיָה, בְּהַיּוֹת עָלַי רוּחַ-אֱלֹהִים רָעָה--וַיִּגָּן בְּיָדוֹ, וַיִּטּוֹב לָךְ (ט"ז 15). ובבחינת 'כל המרבה הרי זה משובח' נקרא גם בפרק י"ח: וַיֵּרָא שָׂאוֹל, מִלְּפָנַי דָּוִד: כִּי-הָיָה ה' עִמּוֹ, וַיִּמְעַם שָׂאוֹל סָר (12). וַיְהִי דָוִד לְכָל-דָּרְכּוֹ, מְשָׁכִיל; וְהָיָה, עִמּוֹ (14).

2. לא בחיל ולא בכוח

לדעת בר-אפרת, כפילות או סתירה בסיפורים לא הרתיעה את הסופרים הקדומים, משום שכתובתם נועדה למסור רעיון מסוים, ולא דווקא להציג סיפור אחדותי ורציף. לשיטתו, סיפור פגישת דוד ושאל משקף את רעיון עליונות הרוח מול אפסות החומר. נוכל לזהות תפיסה זו אם נשווה בין כמות ועוצמת הנשק הכבד שהציע שאול, לבין בחירת דוד בנשקו הפשוט והטבעי של הרועה⁶. הרעיון כי הכוח הפיזי כמוהו כמוץ הנידף ברוח משתקף גם בתיאורו הנלעג של דוד, המתקשה לזוז תחת כובד השריון והנשק שלבש; ועל דרך הניגוד, מתוארת הריגת גלית בקלילות, כמעט כלאחר יד הרגו דוד (י"ז 49). ספקנותו של שאול מבטאת את הערכתו, שהקרב אבוד מראש עקב נחיתותו הפיזית של דוד: לֹא תוּכַל לְלָכֵת אֶל-הַפְּלִשְׁתֵי הַזֶּה, לְהִלָּחֵם, עִמּוֹ: כִּי-נֶעַר אַתָּה, וְהוּא אִישׁ מְלַחֲמָה מְנַעֲרִיו. למרות זאת הוא מכין את דוד כהלכה לקראת הקרב הצפוי לו בתיתו לו את ציודו האישי (שם, 38-39), מה שמציגו כנסמך על הכוח הפיזי-חומרי. דוד מציג גישה שונה בתכלית: הכנותיו לקרב הנראות פאתטיות מדברות בעד עצמן - הכוח הפיזי אינו ולא כלום - וַיִּקַּח מִקְלוֹ בְּיָדוֹ, וַיִּבְחַר-לוֹ חֲמֹשֶׁה חֲלָקִי-אֲבָנִים מִן-הַנֶּחֱל

⁵ לדעת קויפמן, עמ' 164, פרק י"ז משקף מסורת עממית שרואה באירועי הפרק המשך קורות דוד לאחר משיחתו.
⁶ קל וחומר אם נבחן את נשקו של דוד ביחס לציוד הלחימה האימתני של גלית.

וַיִּשֶׂם אֶתְּם בְּכָלִי הָרָעִים אֲשֶׁר-לוֹ וּבִיִּלְקוּט--וְקָלְעוּ בִידּוֹ; וַיִּגָּשׁ, אֶל-הַפְּלִשְׁתִּי (שם, 40). נראה שלא בכדי שם המספר בפי דוד את הקריאה כי-לא בְּחָרְב וּבְחַנִּית יְהוֹשִׁיעַ ה'; כי לה' הַמִּלְחָמָה (שם, 47), ואף מפאר את אופי הנצחון בבירור: וַיַּחֲזֵק דָּוִד מִן-הַפְּלִשְׁתִּי בְּקָלְעַ וּבְאַבָּן... וְחָרַב, אֵין בְּיַד-דָּוִד (שם, 50)⁷. נראה שמגמתו של הסופר היתה להבליט את הרעיון שהכוח האמיתי טמון ברוח ולא בחומר. הוא עשה זאת לא רק בציון הסיבה לנצחון דוד על גלית, אלא גם בהצגת ההבדל המהותי שבין תפיסותיהם של דוד ושאל על מקור הכוח; ולשם כך סיפר כאן על פגישת שאל ודוד.

3. בעזרת השם

יש הרואים בסיפורנו מסר של אמונה ובטחון בה'. הסתמכות דוד על אלוהיו היא שהנחילה לו את הניצחון על גלית, ויותר מכך - היא ההסבר לביטחון הרב שהקריין. אנשי ישראל רואים בגלית איום. הוא בא לְחַרֵף אֶת-יִשְׂרָאֵל (שם, 25); דוד מעביר את ההתמודדות מן האדם אל האל: כִּי מִי, הַפְּלִשְׁתִּי הָעָרַל הַזֶּה, כִּי חָרַף, מַעֲרֹכֹת אֱלֹהִים חַיִּים (שם, 26). שלוש פעמים מחרף גלית את אלוהי ישראל (שם, 26, 36, 43), ובשמו של האל הזה בא אליו דוד. נוכל להסיק מכך, שאין כאן מלחמה על בסיס אישי, דוד נגד גלית, אלא נקמת כבוד ה' שחולל קבל עם ועדה. מתוך תפיסה זו סמוך ובטוח דוד שְׁחָרַפְתָּ הַמְּחַרֵף בוא תבוא. תפיסה זו מוצאת ביסוס בדברי דוד, שנאמרו ישירות לגלית, אך בוודאי הדהדו במחנה כולו ועשויים להיתפס כהצהרת כוונות בוטחת: וַיֹּאמֶר דָּוִד, אֶל-הַפְּלִשְׁתִּי, אַתָּה בָּא אֵלַי, בְּחָרְב וּבְחַנִּית וּבְכִידוֹן; וְאַנְכִי בָא-אֵלֶיךָ, בְּשֵׁם ה' צְבָאוֹת, אֱלֹהֵי מַעֲרֹכֹת יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר חָרַפְתָּ (55). נראה כי מגמת הסיפור, כפי שהיא עולה מדברי דוד, להעלות על נס את כוח האמונה: גלית מצויד בנשק, ודוד - באמונה; גלית בוטח בכוחו, ודוד - באלהים; גלית רוצה להרוג ולשעבד, ודוד - להראות את עליונות ה' - וַיִּדְעוּ, כָּל-הָאָרֶץ, כִּי יֵשׁ אֱלֹהִים, לְיִשְׂרָאֵל (46). גם בפגישתו עם שאל מפגין דוד בטחון מופרז, שלא סביר שנער צעיר ניחן בו, ועוד בעומדו מול מלך. בדו-שיח שמתפתח ביניהם דוד מדבר ראשון (ותמוה שהמעמד אינו מעורר בו יראה); הוא פונה אל שאל ונשמע כמעודד את המלך המיואש: אֶל-יִפְלַל לִב-אָדָם עָלָיו; עֲבָדְךָ יְלֵךְ, וְנִלְחַם עִם-הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה (שם, 32). אבל אולי נוכל לשמוע בדבריו גערה במלך התבוסתן הקובע: לא תוכל ללכת אל-הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה, לְהִלָּחֵם עִמּוֹ (שם, 33), גערה המכוונת לכך שאינו שם מבטחו באלוהיו? בהמשך שיחתם שב דוד ומפגין בטחון נוכח כל סכנה - חיות טרף וגלית חד המה - ועל שום מה? משום ה' אֲשֶׁר הַצְּלִנִי מִיַּד הָאָרִי וּמִיַּד הַדָּב, הוּא יַצִּילֵנִי מִיַּד הַפְּלִשְׁתִּי הַזֶּה (שם, 37). נראה שביטחונו המוחלט של דוד בה' הזכירה לשאל מהו המקור האמיתי של הכוח: וַיֹּאמֶר שָׂאוֹל אֶל-דָּוִד לֵךְ, וְהָיָה עִמָּךְ (שם). כדי להביא מגמה זו בפני הקורא נדרש מחבר הסיפור לספר מחדש על פגישת שאל ודוד, וכל חספוס שיצר בדרך מתבטל מפאת מטרתו.

⁷ "וחרב אין בידי דוד" - שיר של להקת פיקוד צפון. קישור לשיר: <http://www.musix.co.il>
קישור למילות השיר: <http://shironet.mako.co.il/artist?type=lyrics&lang=1&prfid=586&wrkid=7024>

4. הערכה חלופית

פרשן אלמוני⁸ מייחס לשאלת שאול בן-מִי-זָה (י"ז 55, 56, 57) נימה של הערכה: מיהו האב שזכה בבן כל-כך מוצלח. על כך עונה דוד בגאווה נצחון: אני דוד, כאילו הדגיש שהוא עומד בפני עצמו ואין הוא "הבן שלי"; אולי מבקש דוד את הערכת המלך שהטיל בו ספק לפני הקרב: לא תוכל ללכת אל-הפּלִשְׁתִּי הַזֶּה, לְהִלָּחֵם, עִמּוֹ; כִּי-נֶעַר אֶתָּה, וְהוּא אִישׁ מִלְחָמָה מְנַעֲרִיו (33). אף אפשר לראות בשינוי הכינוי, מ"נער" (פס' 55, לפני הקרב) ל"עלם" (פס' 58, אחרי הקרב) כביטוי לעלייה בהערכת שרחש שאול לדוד. גם זו דרך אפשרית להסדיר את התמיהה שיוצרת שאלת שאול: הפניית אור הזרקורים אל דוד הקטן, שעוד גדול יהיה.

5. ולבסוף – הפרשנות של להקת כוורת

ראינו לעיל כי שתי מסורות הוכנסו לתנ"ך המספרות על האופן בו הכיר שאול את דוד – כנער שבא לנגן לפני שאול המלך וכנער הנלחם בהצלחה עם גלית. גם ללהקת כוורת יש מה לומר בענין, ובשירה המפורסם על המפגש בין דוד לגלית ברור שהיא הכריעה בין שתי הגישות ואימצה את המסורת לפיה שאול או כל אדם אחר לא הכיר את דוד לפני הקרב.

גלית

מילים: אלון אולארצ'יק; דני סנדרסון

לחן: דני סנדרסון

זהו שיר מאד עצוב	כל התנ"ך פחד ממנו כמו מפיל
על נושא כזה כאוב,	גיבורים ברחו הביתה
אם תשים תחבושת	לוחמים זייפו ת'גיל,
לא יעזור לך שנתיים.	הם קראו לו "השד מאשקלון".
הגיבור של הסיפור	בגנון אמר שלום,
להגיד אותו אסור	ילדים עברו לדום,
נגלה רק שהשם שלו כמו "אפרים".	בן חמש, וכבר הספיק
יום אביב בכפר קטן	להביא הביתה סלע
ציפורים שרות בגן,	התאמן כל יום שעות
נמלה עוברת,	בלהפריע לחיות
	יש אומרים היה לו קול

⁸ מחבר אנונימי. ראשית דרכו של דוד למלוכה. בית מקרא, ג', (קכ"ז). ניסן-סיון תשנ"א. עמ' 263-266.

נמוך מים המלח.
כל התנ"ך פחד ממנו כמו מפיל
גיבורים ברחו הביתה
לוחמים למדו חליל
הם קראו לו בשקט מרחוק.

"בוא אלי גולית נחמד
שב אצלי על כף היד"
"ככה מדברים"
שאל גולית באשקלונית
דוד מלך התעצבן
"הרוגטקה תנגן!"
אבן לעברו ירה
קלע לו בול בפוני.

כל התנ"ך אמר תודה והתרגש
אם תרצה להיות מלכנו
תתקשר מחר בשש.
ומאז לא שומעים אותם אומרים:

הנה בא אלינו, בא אלינו גולית
מקוה שגם הפעם הוא יחשוה אותי נחמד
הנה בא אלינו גולית
מקוה שלא ידרוך עלי, יעשה אותי גמד.

אך המנגינה נשארת.
בחצר נולד תינוק
ומייד התחיל לצעוק
"לא קוראים לי 'פריים'
שמי גלית ולא אחרת!"

הנה בא אלינו, בא אלינו
גולי גלית
מקווה שגם הפעם הוא יחשוב אותי נחמד
הנה בא אלינו בא אלינו
גולי גלית
מקוה שלא ידרוך עלי
יעשה אותי גמד

דוד מלך ישראל
קם בבוקר לטייל,
מרחוק רואה המון סואן
צועק "הצילו"
בלי לחשוב יותר מיום
התיצב על המקום
חוץ משני גמלים וגדי
עוד לא ידעו אז מיהו.

אל השיר - <http://www.youtube.com/watch?v=AYSYBkE3zgQ>

לסיכום:

תחת ידיהם של סופרים רבים התפתחה והתעצמה דמותו של דוד, עד שנוצר הגיבור המיתולוגי.
הסיפורים הכפולים יצרו חספוסים בכתוב, שיצרו גרסות שונות לסיפור אחד או מיזוג של סיפורים שונים.

עיון בפתרונות השונים חשף אותנו לעולם העשיר של הסיפור ושל המספר. בהיותנו קשובים לטקסט המקראי נוכל לגלות מה נחשב בעיניו, את מי אוהב או שונא, מה דעתו על מעשה או מאורע, מה משמיט ומה מוסיף ומדוע - נוכל להבין את כוונתו הנסתרת בין המילים ולזהות את מטרתו - מגמת הסיפור ומגמת מספרו. רוב החוקרים תולים את החספוסים בשתי מסורות שסופרו על היכרות שאול ודוד, כל אחת ומגמתה. גירסאות אלה שימשו מקור לסיפור ששימר אותן וגם שילב את מגמתו-שלו; ומשמצאה או נוצרה סתירה (ביחס למקורות שעמדו בפניו), המספר התעלם ממנה, או יישב אותה בדרכו - שינוי, הוספה או השמטה של פרטים.

בבואנו לדון בחספוסים בין סיפורים שונים לא נוכל להישאר רק בפתרונות של המחקר ונציע לתלמידינו גם פתרונות שאינם מפצלים את הסיפור למקורותיו השונים.

ביבליוגרפיה

- אברמסקי, ש'. עולם התנ"ך, שמואל ב'. דודזון-עתי, ת"א. 1997. עמ' 168-169.
- בר אפרת, ש'. מקרא לישראל. שמואל א'. עם עובד, ת"א; מאגנס, ירושלים. תשנ"ו, 1996. עמ' 15-16, 219-222.
- גרסיאל, מ'. עולם התנ"ך, שמואל א'. דודזון-עתי, ת"א. 1996. עמ' 155-156.
- גרסיאל, מ'. עולם התנ"ך, דברי הימים א'. דודזון-עתי, ת"א. 1996. עמ' 218-220.
- זקוביץ, י', שנאן, א'. לא כך כתוב בתנ"ך. ידיעות אחרונות-חמד, ת"א. 2004. עמ' 188-194.
- יפת, ש'. אמונות ודעות בספר דברי הימים. מוסד ביאליק, ירושלים. תשל"ז, 1977. עמ' 394-395.
- ליוור, י'. אנציקלופדיה מקראית, כרך ב', ערך: גלית. מוסד ביאליק, ירושלים. תשי"ד, 1954. עמ' 508-509.
- סגל, מ"צ. מבוא המקרא. קרית ספר, ירושלים. 1973. עמ' 183-184.
- סגל, מ"צ. ספרי שמואל. קרית ספר, ירושלים. 1971. עמ' 13-16.
- קויפמן, י'. תולדות האמונה הישראלית. כרך ג-ד, מוסד ביאליק, ירושלים; דביר, ת"א. תשל"ב, 1972. עמ' 163-166.
- קיל, י'. דעת מקרא, שמואל א'. מוסד הרב קוק, ירושלים. תשמ"א, 1981. עמ' 152-153.
- מחבר אנונימי. ראשית דרכו של דוד למלוכה. בית מקרא, ג', (קכ"ו). ניסן-סיון תשנ"א. עמ' 263-266.